

C.G. Jung

OPERE COMPLETE

6

TIPURI PSIHOLOGICE

Ediție revizuită și întregită

Traducere din limba germană de

Viorica Nișcov

CUPRINS

<i>Notă asupra ediției (de Vasile Dem. Zamfirescu)</i>	9
<i>Cuvânt înainte la ediția a șaptea</i>	11
<i>Prefață</i>	13
<i>Introducere</i>	15
I Problema tipurilor în istoria de idei a Antichității și a Evului Mediu	21
1. Despre psihologia Antichității Tertullian și Origene	21
2. Controversele teologice ale Bisericii vechi	33
3. Problema transsubstanțierii	35
4. Nominalism și realism	38
a) Problema universalilor în Antichitate	39
b) Problema universalilor în scolastică	50
c) Încercarea de unificare a lui Abélard	59
5. Controversa euharistică dintre Luther și Zwingli	77
II Despre ideile lui Schiller în problema tipurilor	80
1. Scrisorile despre educația estetică a omului	80
a) Despre funcția valoric superioară și funcția valoric inferioară	80
b) Despre instinctele fundamentale	110
2. Tratatul despre poezia naivă și sentimentală	143
a) Attitudinea naivă	144
b) Attitudinea sentimentală	145
c) Idealistul și realistul	147

Recomandări pentru cumpărarea cărții

III Apolinicul și dionisiacul	149
IV Problema tipurilor în studiul omului	160
1. Generalitatea despre tipurile lui Jordan	160
2. Prezentare specială și critica tipurilor lui Jordan	166
a) Femeia introvertită (The More Impassioned Woman) ...	166
b) Femeia extravertită (The Less Impassioned Woman) ...	169
c) Bărbatul extravertit (The Less Impassioned Man)	173
d) Bărbatul introvertit (The More Impassioned Man)	176
V Problema tipurilor în literatură	180
1. Preliminarii la tipizarea lui Spitteler	180
2. Comparație între Prometeul lui Spitteler și acela al lui Goethe	187
3. Semnificația simbolului unificator	204
a) Concepția brahmanică despre problema contrariilor ..	210
b) Concepția brahmanică despre simbolul unificator	215
c) Simbolul unificator ca legitate dinamică	224
d) Simbolul unificator în filosofia chineză	230
4. Relativitatea simbolului	238
a) Slujirea femeii și slujirea sufletului	238
b) Relativitatea noțiunii de Dumnezeu la Meister Eckhart	258
5. Natura simbolului unificator la Spitteler	276
VI Problema tipurilor în psihopatologie	292
VII Problema atitudinilor tipice în estetică	308
VIII Problema tipurilor în filosofia modernă	319
1. Tipurile lui James	319
2. Perechile de contrarii caracteristice ale tipurilor lui James	327
a) Raționalismul versus Empirismul	327
b) Intelectualism versus Senzualism (Senzaționalism)	331
c) Idealism versus Materialism	332

Respect pentru oameni și cărti	
d) Optimism versus Pessimism	333
e) Religiozitate versus Ireligiozitate	334
f) Indeterminism versus Determinism	335
g) Monism versus Pluralism	338
h) Dogmatism versus Scepticism	338
3. Privire critică asupra concepției lui James	339
IX Problema tipurilor în biografie	342
X Descriere generală a tipurilor	351
1. Introducere	351
2. Tipul extravertit	354
a) Atitudinea generală a conștiinței	354
b) Atitudinea inconștientului	358
c) Particularitățile funcțiilor psihologice fundamentale în atitudinea extravertită	363
– Gândirea	363
– Tipul gândire extravertită	368
– Simțirea	376
– Tipul simțire extravertită	378
– Rezumatul tipurilor raționale	381
– Senzația	383
– Tipul senzație extravertită	384
– Intuiția	387
– Tipul intuiție extravertită	389
– Rezumatul tipurilor iraționale	392
3. Tipul introvertit	395
a) Atitudinea generală a conștiinței	395
b) Atitudinea inconștientului	399
c) Particularitățile funcțiilor psihologice fundamentale în atitudinea introvertită	401
– Gândirea	401
– Tipul gândire introvertită	404
– Simțirea	408
– Tipul simțire introvertită	410
– Rezumatul tipurilor raționale	413

Respect pentru cunoașterea și cărți	
Senzația	415
– Tipul senzație introvertită	416
– Intuiția	419
– Tipul intuiție introvertită	422
– Rezumatul tipurilor iraționale	424
4. Funcție principală și funcție auxiliară	428
XI Definiții	429
Cuvânt de încheiere	506
ANEXĂ	
1. Despre problema tipurilor psihologice	517
2. Tipurile psihologice	527
3. Tipologie psihologică	541
4. Tipologie psihologică	558
<i>Bibliografie .....</i>	<i>571</i>
<i>Indice .....</i>	<i>583</i>

INTRODUCERE

Platon și Aristotel! Ei nu sunt doar cele două sisteme, ci și tipurile a două naturi umane diferite ce se opun, mai mult sau mai puțin vrăjmaș, sub toate hainele, din timpuri imemoriale. Tot lungul Evului Mediu, mai cu seamă, și până astăzi, ele s-au luptat astfel, iar această luptă este principalul conținut al istoriei Bisericii creștine. Se vorbește mereu de Platon și de Aristotel, chiar dacă sub alte nume. Naturile exaltate, mistice, platonice dezvăluie din abisurile sufletelor lor ideile creștine și simbolurile corespunzătoare. Naturile practice, ordonatoare, aristotelice construiesc din aceste idei și simboluri un sistem solid, o dogmatică și un cult. Biserica îmbrățișează în cele din urmă ambele naturi, din care unii se ascund de cele mai multe ori în rândul clerului, iar ceilalți în viața monahală, continuând să se războiască însă neîntrerupt.

H. HEINE, *Deutschland*, I.

În cursul practicii medicale cu bolnavii de nervi m-a izbit încă de mult faptul că, pe lângă numeroasele diferențe individuale de psihologie umană, există și *deosebiri tipice*, și anume m-au izbit mai întâi *două tipuri*, pe care le-am numit *introvertit* și, respectiv, *extravertit*.

Examinând cursul vieții oamenilor, observăm că destinele unora sunt mai degrabă determinate de obiectele intereselor lor, în vreme ce ale altora, mai degrabă de ființa lor lăuntrică, de subiectul lor. și deoarece noi toți înclinăm fie într-o parte, fie în alta, ne simțim, fi-

Reprește, îndemnați să înțelegem de fiecare dată totul în sensul propriului nostru tip.

- 3 Amintesc această împrejurare încă de aici, pentru a preîntâmpina posibilele neînțelegeri. Firește că ea îngreunează considerabil încercarea de a înfăptui o descriere generală a tipurilor, în aşa fel încât, dacă vreau să sper că voi fi corect înțeles, trebuie să presupun o mare bună-voință din partea cititorului meu. Ar fi relativ simplu, dacă fiecare cititor ar ști cărei categorii îi aparțin. Este însă adesea destul de dificil de hotărât dacă cineva ține de un tip sau de altul, mai ales când e vorba de propria persoană. Judecata privind personalitatea proprie este întotdeauna extraordinar de nesigură. Aceste judecăți nesigure cunosc o răspândire atât de mare deoarece în fiecare tip declarat sălăsluiește o anumită *tendință către compensarea unilateralității sale*, tendință oportună din punct de vedere biologic, căci slujește păstrării echilibrului sufletesc. Prin compensare, apar caractere secundare sau *tipuri* care oferă o imagine extrem de greu descifrabilă, atât de greu, încât te simți îndemnat să negi existența în genere a tipurilor și să o mai accepți doar pe aceea a diferențelor individuale.
- 4 Trebuie să scot în evidență aceste dificultăți, pentru a justifica o anume particularitate a expunerii ce urmează: s-ar zice că drumul cel mai simplu ar fi acela de a descrie și analiza în paralel două cazuri concrete. Fiecare om posedă însă ambele mecanisme, atât pe cel al extravarsiei, cât și pe cel al introversiei, și doar relativa predominanță a uneia sau a altuia determină tipul. Pentru a conferi imaginii relieful necesar, ar trebui procedat la o retușare energetică, ceea ce ar însemna de fapt o înșelăciune mai mult sau mai puțin pioasă. Se adaugă faptul că reacția psihologică a oamenilor este atât de complicată, încât capacitatea mea de expunere abia dacă ar fi în măsură să-i traseze în mod absolut exact imaginea. Sunt, de aceea, silit să mă limitez la înfățisarea principiilor pe care le-am extras din mulțimea de fapte individuale observate. Nu este vorba aici, aşa cum eventual ar putea să pară, de o *deductio a priori*, ci de expunerea deductivă a unor puncte de vedere formate pe cale empirică. Aceste puncte de vedere sunt, după cum nădăjduiesc, o contribuție clarificatoare la o dilemă care a dus și continuă să ducă nu doar în domeniul psihologiei analitice, ci și în acela al altor științe, și mai ales în raporturile interumane, la neînțelegere și

discordie. Astă explică de ce existența a două tipuri diferite este un fapt de mult cunoscut, care, într-un fel sau altul, a izbit atât observația cunoșătorului de oameni, cât și reflecția scormonitoare a gânditorului, sau s-a înfățișat bunăoară intuiției unui GOETHE sub forma principiului larg cuprinzător al *sistolei* și *diastolei*. Numele și noțiunile sub care a fost sesizat mecanismul controversiei și al extraversiei sunt foarte diferite, adaptate de fiecare dată punctului de vedere individual al observatorului. În ciuda deosebirilor în formulare, ieșe mereu în evidență ceea ce este comun în privința concepției fundamentale, anume o mișcare a interesului în direcția obiectului, într-un caz, o mișcare a interesului de la obiect către subiect și către propriile procese psihologice, în celălalt caz. În primul caz, obiectul acționează ca un magnet asupra tendințelor subiectului, îl atrage și îl condiționează în mare măsură, îl înstrâinează chiar de sine însuși și îi schimbă calitățile în sensul unei armonizări cu obiectul, într-atât încât s-ar zice că obiectul ar avea pentru subiect o importanță superioară, în ultimă instanță decisivă, și că faptul de a se abandona cu totul obiectului ar reprezenta vocația absolută, sensul vieții și al destinului subiectului. În cel de al doilea caz, subiectul este și rămâne în centrul tuturor preocupărilor. S-ar putea spune că este ca și cum, în ultimă instanță, întreaga energie a subiectului s-ar cheltui pe căutarea neîntreruptă a unor modalități de a împiedica obiectul să capete o influență covârșitoare asupra sa. Este ca și cum energia obiectului s-ar scurge, ca și cum subiectul ar fi magnetul care ar atrage obiectul către sine.

Nu este ușor de caracterizat, în mod accesibil și limpede, acest 5 comportament contradictoriu față de obiect și există riscul serios de a recurge la formulări absolut paradoxale care ar stârni mai degrabă confuzie decât claritate. Foarte general, punctul de vedere introvertit ar putea fi socotit acela care în toate împrejurările caută să supraordoneze eul și procesele psihologice subiective obiectului și procesului obiectiv, sau cel puțin să le afirme în raport de acestea. Atare atitudine conferă de aceea subiectului o valoare mai mare decât obiectului. Corespunzător, obiectul se află întotdeauna situat la un nivel valoric mai coborât, el are o importanță secundară, ba chiar ocazional funcționează ca semn exterior, obiectiv, al unui conținut subiectiv, de pildă ca încorporare a unei idei, împrejurare în care esențială rămâne

Res ideea; sau este materia unui sentiment, în care principală rămâne trăirea sentimentului și nu individualitatea reală a obiectului. Punctul de vedere extravertit, în schimb, subordonează subiectul obiectului, atribuind acestuia din urmă valoarea preeminentă. Subiectul are întotdeauna, în acest caz, importanță secundară; procesul subiectiv apare uneori ca anexă supărătoare și inutilă a unor fapte obiective. Este împede că psihologia care ia naștere pe baza acestor puncte de vedere opuse se bifurcă, în mod necesar, în două orientări absolut diferite. Una din acestea privește totul din unghiul concepției sale, cealaltă din unghiul faptului obiectiv.

- 6 Atitudinile opuse nu sunt, mai întâi, nimic altceva decât mecanisme opuse: o ieșire diastolică înspre obiect și o luare în posesie a acestuia, pe de-o parte; o concentrare sistolică și o desprindere a energiei de la obiectul luat în posesie, de cealaltă parte. Fiecare om posedă ambele mecanisme ca expresie a ritmului său de viață normal, nu întâmplător desemnat de GOETHE prin noțiunile fiziologice care denumesc activitatea cardiacă. Alternarea ritmică a celor două forme de activitate psihică ar trebui să corespundă cursului normal al vieții. Dar condițiile exterioare complicate în care trăim, ca și condițiile, poate și mai complicate, ale dispoziției noastre psihice individuale îngăduie rareori o desfășurare pe deplin netulburată a activității vieții psihice. Împrejurări exterioare și dispoziții interioare favorizează foarte adesea unul din mecanisme și îl limitează sau îl împiedică pe celălalt să funcționeze. Firește, efectul este predominantă unuia dintre mecanisme. Dacă această stare se cronicizează într-un fel sau altul, rezultă din ea un *tip*, respectiv o atitudine comportamentală obișnuită, în care unul dintre mecanisme predomină constant, firește însă fără a-l putea suprma complet pe celălalt, căci și acesta ține neapărat de activitatea vieții psihice. De aceea nu poate să apară niciodată un tip pur, care să posede exclusiv un singur mecanism în paguba celuilalt, total atrofiat. O atitudine tipică înseamnă întotdeauna doar predominantă relativă a unuia dintre mecanisme.

- 7 Constatarea existenței introversiei și a extraversiei a permis mai întâi să se distingă între două grupuri mari de individualități psihologice. Dar această împărțire este atât de superficială și de generală, încât ea nu îngăduie decât diferențieri la fel de generale. O cercetare amă-

mîmptă a psihologilor individuale care cad într-o grupă sau în alta arătă de îndată că există diferențe mari între indivizii ce aparțin aceleiași grupe. Trebuie, prin urmare, să facem un pas mai departe, spre a preciza în ce constau deosebirile dintre indivizii aparținând aceleiași grupe. Potrivit experienței mele, pot spune că, în mod foarte general, indivizii se deosebesc nu numai după diferența universală dintre extraversie și introversie, ci și după diferențele funcții psihologice fundamentale. Acestea, respectiv funcțiile care se deosebesc atât genuin, cât și esențial de alte funcții sunt — după experiența mea — *a gândi, a simți, a avea senzații, a intui*. Dacă predomină comportamental una din aceste funcții, apare tipul corespunzător. Motiv pentru care deosebesc: tipul gândire, tipul simțire, tipul senzație și tipul intuiție. *Fiecare din aceste tipuri poate fi pe deasupra introvertit sau extravertit*, potrivit cu atitudinea sa față de obiect, aş cum am arătat mai sus. În cadrul a două comunicări consacrăte tipurilor psihologice, nu am dezvoltat aceste distincții, ci am identificat tipul gândire cu cel introvertit, iar tipul simțire cu cel extravertit.¹

Acest amestec s-a dovedit inconsistent la o elaborare mai temeinică a problemei. Pentru a evita neînțelegerile, aş vrea să-l rog pe cititor să rețină distincțiile de mai sus. Spre a asigura claritatea absolut necesară în lucruri atât de complicate, am consacrat ultimul capitol al acestei cărți definirii noțiunilor psihologice cu care am operat.

¹ Zur Frage der psychologischen Typen [Paragr. 858-882 din acest volum]. Die Psychologie der unbewußten Prozesse, p. 58 (reditare în Über die Psychologie des Unbewußten [Gesammelte Werke, VII]).

I PROBLEMA TIPURILOR ÎN ISTORIA DE IDEI A ANTICHITĂȚII ȘI A EVULUI MEDIU

1. DESPRE PSIHOLOGIA ANTICHITĂȚII TERTULLIAN ȘI ORIGENE

Psihologie a existat dintotdeauna, de când există și lumea a cărei istorie o cunoaștem, dar o psihiologie obiectivă există doar de puțină vreme încoace. Pentru știința vremurilor vechi era valabilă propoziția după care: conținutul de psihiologie subiectivă crește în absența psihiologiei obiective. De aceea operele anticilor sunt, ce-i drept, pline de psihiologie, dar prea puțin poate fi socotit obiectiv în ea. Ceea ce probabil a fost determinat, într-o măsură deloc neglijabilă, de particularitatea raporturilor interumane din Antichitate și din Evul Mediu. Antichitatea cunoștea o evaluare aproape exclusiv biologică, dacă se poate spune așa, a omului de către semenul său, după cum reiese din obiceiurile și raporturile juridice ale acelor timpuri. În măsura în care a exprimat în genere o judecată de valoare, Evul Mediu a cultivat o evaluare metafizică a aproapelui, cu punctul de pornire în ideea valorii eterne a sufletului uman. Această evaluare compensatoare în raport cu punctul de vedere antic este pentru estimarea personală — unică bază posibilă a unei psihologii obiective — la fel de nefavorabilă ca și evaluarea biologică.

Există, desigur, nu puțini specialiști care sunt de părere că o psihiologie se poate scrie și *ex cathedra*. Astăzi însă, cei mai mulți sunt convinși că o psihiologie obiectivă trebuie să se sprijine în primul rând pe observație și pe experiență. Această bază ar fi ideală, dacă ar fi po-

Responsabilă. Dar idealul și scopul științei nu stau în descripția pe cât mai exact cu putință a faptelor — știința nu poate concura cu înregistrările cinematice și fonografice —, ci în descoperirea legii, care nu e altceva decât expresia abreviată a unor procese variate, dar concepute cumva unitar. Grație *interpretării*, scopul științei depășește experimentul pur, dar rămâne întotdeauna, în ciuda valabilității ei generale, probate, un produs al constelației psihologice subiective a cercetătorului. În constituirea teoriilor și a noțiunilor științifice hazardul personal joacă un rol important. Există și o ecuație psihologică personală, nu doar una psihofizică. Noi vedem culori, dar nu și lungimi de undă. De această bine cunoscută constatare trebuie să se țină seamă în psihologie mai mult ca oriunde. Eficacitatea ecuației personale începe o dată cu observația. *Vedem ceea ce suntem capabili să vedem cel mai bine prin noi înșine.* Astfel, vedem în primul rând paiul din ochiul fratelui nostru. Fără îndoială, paiul este acolo, dar bârna e în ochiul nostru — și ar trebui să ne împiedice, în oarecare măsură, vedere. Nu am încredere în principiul „observației pure“, în aşa-numita psihologie obiectivă, decât dacă ea se limitează la ochelarii cronoscopului, ai tăhistoscopului sau ai altor aparate „psihologice“. În felul acesta ne ferim și de o recoltă prea bogată de fapte psihologice experimentale.

- 10 Ecuația personală se pune și mai mult în valoare o dată cu prezentașa sau comunicarea datelor observate, pentru a nu mai vorbi de interpretarea și abstractizarea materialului experimental! Nicăieri nu este mai indispensabilă decât în psihologie existența fundamentală ca observatorul și cercetătorul să corespundă obiectului, adică să fie în stare să vadă nu doar într-un singur fel, ci și în celălalt fel. Pretenția ca el să vadă *doar* obiectiv nici nu ar trebui ridicată, căci aşa ceva e cu neputință. Ar trebui să fim mulțumiți dacă nu vedem *prea* subiectiv. Faptul că observația și interpretarea subiectivă coincid cu datele obiective ale obiectului psihologic este probant pentru interpretare doar în măsură în care aceasta nu pretinde să fie generală, ci își propune să fie valabilă numai pentru domeniul luat în considerare al obiectului. În această măsură, bârna din propriul ochi ne îndreptăște tocmai să găsim paiul din ochiul fratelui nostru. În acest caz, bârna din ochiul propriu nu demonstrează, cum am spus, că fratele nostru nu are nici un

Respect pentru oameni și cărti
pai în ochi. Dar stânjenirea vederii ar putea lesne prilejui o teorie generală despre faptul că toate paiele sunt bârne.

Recunoașterea și luarea în considerare a condiționării subiective a cunoștințelor în genere, și mai ales a cunoștințelor psihologice, sunt o condiție fundamentală pentru dreapta apreciere științifică a unui psihic, diferit de acela al subiectului care observă. Această condiție este îndeplinită doar atunci când observatorul este suficient de bine informat în legătură cu dimensiunea și natura propriei personalități. Or, el poate să fie îndeajuns de bine informat doar dacă se eliberează într-o măsură importantă de influențele compensatoare ale judecăștilor colective și ajunge astfel la o concepție clară asupra propriei sale individualități.

Cu cât ne întoarcem mai mult în istorie, cu atât vedem că personalitatea dispare sub stratul colectivității. Iar dacă mergem mai jos către psihologia primitivă, descoperim că acolo noțiunea de individ nici nu există. În loc de individualitate, găsim doar o raportare colectivă sau o *participation mystique*¹. Atitudinea colectivă împiedică însă cunoașterea și aprecierea unei psihologii diferite de a subiectului, prin faptul că spiritul branșat pe colectiv este tocmai incapabil să gândească și să simtă altminteri decât proiectând. Ceea ce se înțelege prin noțiunea de „individ“ reprezintă o cucerire relativ târzie a istoriei spiritului uman și a istoriei culturii. De aceea nu este de mirare că atitudinea colectivă, puternică în vremurile vechi, a împiedicat cu totul aprecierea psihologică obiectivă a diferențelor individuale, ca și, în genere, orice obiectivare științifică a proceselor psihologice individuale. Tocmai din cauza acestei lipse de gândire psihologică, cunoașterea a fost „psihologizată“, respectiv umplută cu psihologie proiectată. Exemple izbitoare oferă în acest sens începuturile interpretării filosofice a lumii. Depsihologizarea științei obiective merge mâna în mâna cu dezvoltarea individualității și a diferențierii psihologice condiționate a oamenilor.

Toate acestea explică de ce scrierile transmise de Antichitate sunt atât de firave în materie de psihologie obiectivă. Distincția dintre cele patru temperamente, pe care am preluat-o din Antichitate, abia dacă

¹ L. LÉVY-BRÜHL, *Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures*.

mai poate fi considerată o tipizare psihologică, temperamentele nefiind aproape nimic altceva decât complexiuni psiho-fiziologice. Lipsa de informații nu vrea să însemne însă că în istoria de idei a Antichității nu există urme ale acțiunii contrariilor psihologice în discuție.

- 14 Astfel, filosofia gnostică a stabilit existența a trei tipuri, corespunzând poate celor trei funcții psihologice fundamentale: gândirii, simțirii, senzației. Gândirea ar corespunde pneumaticilor, simțirea — psihicilor, senzația — hilicilor. Prețuirea mai mică acordată psihicilor corespunde spiritului gnozei care, spre deosebire de creștinism, insista asupra valorii cunoașterii. Principiile creștine ale iubirii și credinței erau însă nefavorabile cunoașterii. În interiorul gândirii creștine, pneumaticul ar fi fost deci depreciat în măsura în care se distingea doar prin faptul că era posesorul gnozei, al cunoașterii.
- 15 Trebuie să ne gândim la diferența dintre tipuri și atunci când examinăm lupta îndelungată și nu lipsită de primejdii pe care Biserica a dus-o încă de la primele ei începuturi împotriva gnosticismului. Față de neîndoienica orientare precumpănitor practică a creștinismului timpuriu și în măsura în care nu se pierdea, urmându-și instinctul de luptă, în polemică apologetică, intelectualul nu izbutea să o scoată la capăt. *Regula fidei* era prea strâmtă și nu îngăduia nici un fel de mișcări independente. În plus, era săracă în cunoaștere pozitivă. Cuprindea puține idei, ce-i drept de imensă valoare practică, dar care zăvorau gândirea. Intelectualul era lovit într-o măsură mult mai mare decât sensibilul (*der Fühlende*) de *sacrificium intellectus*. Este prin urmare de înțeles de ce conținuturile precumpănitor cognitive ale gnozei, care în lumina dezvoltării de azi a gândirii nu numai că nu și-au pierdut din valoare, dar și-au și sporit-o substanțial, trebuie să fi exercitat o mare putere de atracție asupra intelectualului din sânul Bisericii. Ele au reprezentat de fapt, pentru el, ispita lumii. În special *docetismul* a dat de furcă Bisericii, susținând că Cristos a avut doar un trup aparent și că întreaga sa viață pământească, precum și suferințele îndurate de el nu au fost decât aparență. În această afirmație gândul pur trece pe primul plan, opunându-se simțirii omenesti.
- 16 Lupta cu gnoza ne întâmpină în chipul cel mai deslușit în două figuri care au fost nu doar Părinți ai Bisericii, ci și personalități de co-

Respect pentru pagini și cărți

vârșitoare importanță. Este vorba de TERTULLIAN și de ORIGENE, aproximativ contemporani, la finele veacului al doilea. SCHULTZ scrie despre ei:

„Un organism oarecare este capabil să absoarbă hrana aproape complet și să o asimileze potrivit constituției sale, în vreme ce altul o evacează tot atât de complet prin violente simptome reactive. La fel de contradictoriu s-au comportat ORIGENE și TERTULLIAN unul în raport de celălalt. Reacția lor la gnoză nu le definește doar caracterele și concepțiile de viață, ci este totodată de o însemnatate fundamentală pentru locul ocupat de gnoză în viața spirituală și în curentele religioase ale vremii.”²

TERTULLIAN s-a născut la Cartagina în jurul anului 160. A fost păgân, dedat vieții de luxură a cetății sale până spre vîrstă de 35 de ani, când s-a creștinat. A devenit autorul a nenumărate scrimeri ce-i oglindesc inconfundabil caracterul, împrejurare care ne interesează în mod special în cazul de față. Se recunosc deslușit mai cu seamă zelul său nobil, exemplar, înflăcărarea, temperamentul pătimăș și interioritatea adâncă a concepției religioase. Fanatic, cultivând o unilateralitate genială de dragul unui adevăr recunoscut, intolerant, natură de luptător fără pereche, combatant necruțător ce se consideră victorios doar când adversarul îi e total anihilat, el mânuește cu feroce măiestrie o limbă strălucitoare ca o spadă. E creatorul latinei bisericești, ce avea să dureze mai bine de o mie de ani, și cel care a fixat terminologia tinerei Biserici: „De îndată ce însfăca un punct de vedere, trebuia — biciuit parcă de o oaste a iadului — să-l dezvolte până la ultimele consecințe, chiar și atunci când dreptatea nu mai era de mult de partea lui, iar orice ordine rațională îi zacea zdrențuită la picioare.”³ Modul pătimăș de a gândi îi era atât de necruțător, încât se înstrăina tot mai mult exact de acel lucru pentru care, de fapt, și-ar fi dat viața. La fel îi era și etica, plină de o aspră severitate. Cerea stăruitor să se caute martirajul, nu să se fugă de el, nu admitea o a doua căsătorie și pretindea ca persoanele de sex femeiesc să poarte întotdeauna văl. Gnoza, care e tocmai o patimă a gândirii și a cunoașterii, filosofia și știința, de fapt puțin diferite de ea, erau combătute de el cu fanatică intoleranță. Lui î se atribuie

² Dokumente der Gnosis, p. XXIX.

³ Loc. cit., p. XXV.